

An Analysis of “Nomination” in Seyyed Ashrafuddin Gilani’s Poetry, based on van Leeuwen’s Model of the Representation of Social Actors

Tahereh Mirhashemi^{1*}

Zahran Radjabi²

Abstract

Nomination is a discourse-oriented structure rooted in the ideology of the speaker, showing his/her orientation towards different social actors, and sometimes helping to induce his/her thoughts. This study is conducted to examine and analyze this structure in Seyyed Ashrafuddin Gilani’s poetry, based on van Leeuwen’s (1996) model of the representation of social actors. The paper seeks to answer the following questions: 1. Which social actors are represented in his poems, using the discourse-oriented component of nomination? 2. What factors have influenced his application of this discourse-oriented structure to social actors? 3. What emotions and thoughts are induced by nomination in his poems? According to the findings, the poet represents contemporary and historical social actors (religious and national) using direct and indirect naming. Some of the factors affecting the application of this discourse-oriented structure to the above actors are Seyyed Ashrafuddin’s main audience, the general public, his religious worldview, and the social conditions of the time, which necessitated a reminder of Iran’s glorious past. Nasim-e Shomal uses a variety of names in his poetry to arouse the religious and national emotions of the people, express the attitude and orientation of the speaker towards the relevant actors, inform the people about Iran’s great past, and pay homage to the agents, among others.

Keywords: Critical Discourse Analysis, Discourse-centered Structures, Nomination, Poetry of the Constitutional Period, Seyyed Ashrafuddin Gilani

Extended Abstract

1. Introduction

As a core component of culture, literature cannot be disconnected from the socio-political situations that affect it in different ways. The Iranian Constitutional Revolution had a remarkable influence on Iranian literature,

*1. Assistant Professor of Persian Language and Literature, University of Arak, Arak, Iran.

(Corresponding Author: t-mirhashemi@araku.ac.ir)

2. Assistant Professor of Persian Language and Literature, University of Arak, Arak, Iran.
(z-rajabi@araku.ac.ir)

making it reflect important socio-political aspects of the period. The present article seeks to study the socio-political aspects of the poetry of Seyyed Ashrafuddin Gilani, an important literary figure of the Constitutional era, based on van Leeuwen's idea of the representation of social actors. Attempt is made to identify the social actors represented in his poetry through nomination, the factors influencing the poet in applying this discourse-centered structure to social actors, and the ideas and emotions evoked in his poetry through nomination.

2. Theoretical Framework

The present article adopts van Leeuwen's semantic-sociological approach, in which the depiction of social actors is influenced by the social/intellectual views and the power relations governing society. Nomination, as one of the discursive structures in van Leeuwen's theory, is focused on in the analysis of Ashrafuddin Gilani's poetry.

3. Methodology

Critical discourse analysis is a text-based analysis of the qualitative type which deals with the study of language in social interactions, the relationship between ideology and language and how meaning is produced in discourse. In the present article, the quantitative method is used to examine nomination in the poetry of Ashrafuddin Gilani. Then the qualitative method is applied to the analysis of the data.

4. Discussion and Analysis

In Seyyed Ashrafuddin Gilani's poetry both direct nomination and indirect nomination have been used. The social actors represented through nomination in his poetry can be divided into two groups: contemporary social actors, including the poet himself, ordinary people and social and political figures, and historical social actors, including religious social actors and national social actors. Ordinary people play a greater role in his poetry as he has mostly addressed the common people. Of the historical social figure, religious social actors play a greater part, which is due to the religious worldview the poet has adopted in dealing with social and political topics.

5. Conclusion

As can be concluded from the analysis of the data, Ashrafuddin Gilani has used direct and indirect nomination to represent contemporary social actors and historical social actors. The main audiences of the poet were the general public, which made him pay more attention to them in his poetry. And because

of his religious beliefs and the social situation of the time, religious social actors attracted more attention in his poetry. Different types of nomination have been used in his poetry to encourage the religious and national emotions of his audiences and make them aware of their glorious past.

Select Bibliography

- Aghagolzadeh, F. 1385 [2006]. *Tahlile Gofteman-e Enteqadi*. Tehran: Elemi va Farhangi.
- Fairclough, N. 1379 [2000]. *Tahlil-e Enteqadi-e Gofteman*. F. Shayesteh et al. (trans.). Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance.
- Jorgensen, M. and Philips. L. 1395 [2016]. *Nazaryeh va Ravesh dar Tahlil-e Gofteman*. Tehran: Nay.
- Nafisi, S. 1385 [2006]. "Seyyed Asharafuddin Gilani." In: Namini, H. (ed.). *Kolliyat-e Javedaneh-ye Nasim-e Shomal*. Tehran: Asatir.
- Namini, H. (ed.). 1385 [2006]. *Kolliyat-e Javedaneh-ye Nasim-e Shomal*. Tehran: Asatir.
- Vahida, F. 1387. *Jame'eh-shenasi dar Adabyat-e Farsi*. Tehran: SAMT.
- Van Leeuwen, T. 1996. "The Representation of Social Actors." In: C. R. Caldas-Coulthard and Coulthard, M. (eds.). *Texts and Practices: Readings in Critical Discourse Analysis*. London: Routledge. pp. 32-70.
- Yarmohammadi, L. 1385 [2006]. *Ertebatat az Manzar-e Goftemanshenasi-e Enteqadi*. Tehran: Hermes.
- Yarmohammadi, L. 1391 [2012]. *Daramdi beh Goftemanshenasi*. Tehran: Hermes.

How to cite:

Mirhashemi, Tahereh. and Radjabi, Zahran. 2022. "An Analysis of "Nomination" in Seyyed Ashrafuddin Gilani's Poetry, based on van Leeuwen's Model of the Representation of Social Actors", *Naqd va Nazaryeh Adabi*, 13(1): 29-54. DOI:10.22124/naqd.2022.17419.2075

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Naqd va Nazaryeh Adabi (Literary Theory and Criticism)*.

This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.

بررسی و تحلیل «نام‌دهی» در اشعار سید اشرف‌الدین گیلانی (بر اساس الگوی باز‌نمایی کارگزاران اجتماعی ون لیوون)

طاهره میرهاشمی^{۱*}

زهرا رجبی^۲

چکیده

«نام‌دهی» ساختاری گفتمان‌مدار است که ریشه در ایدئولوژی سخنور داشته، جهت‌گیری وی را نسبت به کارگزاران اجتماعی مختلف نشان می‌دهد و گاه به القای افکار او کمک می‌کند. جستار حاضر بر آن است تا بر اساس الگوی باز‌نمایی کارگزاران اجتماعی ون لیوون (۱۹۹۶) به بررسی و تحلیل این ساختار در شعر سید اشرف‌الدین گیلانی بپردازد و به این پرسش‌ها پاسخ دهد: ۱- کدام کارگزاران اجتماعی در سروده‌های او به کمک مؤلفه گفتمان‌مدار «نام‌دهی» باز‌نمایی شده‌اند؟ ۲- او در اعمال این ساختار گفتمان‌مدار بر کارگزاران اجتماعی تحت تأثیر چه عواملی بوده‌است؟ ۳- «نام‌دهی» در سروده‌های وی منجر به القای چه عواطف و اندیشه‌هایی شده‌است؟ دستاورد پژوهش بیانگر آن است که او با استفاده از انواع نام‌دهی مستقیم و غیرمستقیم به باز‌نمایی کارگزاران اجتماعی معاصر و کارگزاران اجتماعی تاریخی (دینی و ملی) پرداخته‌است. بعضی از عواملی که در اعمال این ساختار گفتمان‌مدار بر کارگزاران فوق، تأثیر داشته عبارت است از: مخاطبان اصلی سید اشرف، که عامه مردم بوده‌اند، جهان‌بینی دینی او و شرایط اجتماعی آن روزگار، که لزوم یادآوری گذشته با شکوه ایران را ایجاب می‌کرد. انواع نام‌دهی در شعر نسیم شمال برای بیدار کردن عواطف دینی و ملی مردم، بیان نگرش و جهت‌گیری سخنور نسبت به کارگزاران مورد بحث، آگاه کردن مردم از عظمت گذشته کشور، تعظیم و بزرگداشت کارگزاران و موارد دیگر به کار رفته‌است.

واژگان کلیدی: تحلیل گفتمان انتقادی، ساختارهای گفتمان‌مدار، نام‌دهی، شعر مشروطه، سید اشرف‌الدین گیلانی.

* t-mirhashemi@araku.ac.ir
z-rajabi@araku.ac.ir

۱. استادیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه اراک، اراک، ایران. (نویسنده مسئول)
۲. استادیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه اراک، اراک، ایران.

۱- مقدمه

ادبیات به‌عنوان یکی از ژانرهای هنر، بخشی از ساخت فرهنگی جامعه است که رابطه‌ای متقابل با شرایط سیاسی-اجتماعی دارد و از آن متأثر می‌شود: «تأثیرات شرایط اجتماعی و سیاسی جامعه بر هنر را هنگامی می‌توان مشاهده کرد که سبک‌های هنری و مضامین غالب آثار هنری تحت این شرایط تغییر می‌کنند. تغییر در سبک و مضمون آثار هنری، مستقیم یا غیرمستقیم، از تغییر در شرایط اجتماعی و سیاسی هر جامعه خاص متأثر است» (راوودراد، ۱۳۸۲: ۱۱۱). در تاریخ ایران، انقلاب مشروطه رویدادی مهم بود که منجر به دگرگونی ساخت‌های سیاسی-اجتماعی و جایگزین شدن سلطنت مشروطه به‌جای سلطنت مطلقه و استبدادی سراسر قرن‌های گذشته شد. تغییر ساخت‌های سیاسی-اجتماعی با تغییر در دیگر اجزاء و عناصر آن همراه بود و عناصر فرهنگی و ازجمله زبان و ادبیات را هم دگرگون ساخت و چهره‌ای نوین به آن داد که با همه ویژگی‌های خاصش ادبیات مشروطه نام گرفت. (وحید، ۱۳۸۷: ۳۰۴-۳۰۵). ادبیات مشروطه مستقیماً تحت تأثیر شرایط ملت‌هت و آشفته جامعه قرار داشت و نوعی ادبیات ابزاری بود که متناسب با وضعیت سیاسی-اجتماعی مورد استفاده قرار می‌گرفت، این ادبیات عصاره عصیان ایرانیان علیه استبداد سیاسی، بی‌قانونی، هرج‌ومرج اجتماعی و در یک کلام، آئینه تمام‌نمای جامعه ایران آن زمان است (پارسا نسب، ۱۳۸۷: ۲۰۹). در این دوره شاعران و نویسندگان که رسالت اصلی خود را روشنگری اجتماعی می‌دانستند، به توده مردم روی آورده، سعی کردند با طرح مسائل گوناگون به مخاطب عامه نزدیک شوند و درنهایت این مخاطب را با نگرش‌های جدید آشنا سازند. بازتاب واژگان، مفاهیم و افکاری-نظیر آزادی‌طلبی، مساوات و مشروطه‌خواهی- در نوشته‌های سخنوران این دوره آثار ایشان را سرشار از محتوای جامعه‌شناختی کرده‌است (وحید، ۱۳۸۷: ۳۵۸). یکی از این سخنوران سیداشرف‌الدین گیلانی است که سروده‌های او در ردیف ادبیات اصیل عصر مشروطه قرار دارد؛ چراکه «ادبیات اصیل هر دوره نماینده روحیات و فرازونشیب‌های اجتماعی-تاریخی آن دوره [...] است» (ارشاد، ۱۳۹۱: ۵۹) و نمود چشم‌گیر این ویژگی در شعر نسیم شمال او را «شاعر مرکز مشروطیت» (شفیعی‌کدکنی، ۱۳۹۰: ۳۶۰) کرده‌است. وی که «محبوب‌ترین و معروف‌ترین شاعر ملی» (آرین‌پور، ۱۳۷۵: ۶۲/۲) عصر مشروطه بود، «روزنامه مردمی و مؤثر نسیم شمال» را در سال ۱۳۲۵ ه.ق در رشت منتشر کرد (آزند، ۱۳۶۳: ۳۲؛ ۳۴۱) و «نزدیک بیست سال هر هفته روزنامه «نسیم شمال» او [...] در چهار صفحه کوچک به قطع کاغذهای یک‌ورقی امروز چاپ شد و به دست مردم داده شد» (نفیسی،

۱۳۸۵: ۹). او در روزنامه نسیم شمال با زبانی ساده و روان و عوام‌فهم مسائل سیاسی و اجتماعی روز را در قالب شعر مطرح و تلاش می‌کرد مردم را از اوضاع کشور مطلع کند.

آنچه در خوانش شعر این سراینده - اصولاً هر متن دیگری - باید مورد توجه قرار گیرد آن است که هر متنی با توجه به ایدئولوژی نویسنده یا گوینده سازمان‌دهی می‌شود و علاوه بر معانی ظاهری، معانی پنهانی دارد که دستیابی به آن معانی نیازمند پژوهش در بافت متنی و بافت موقعیتی (زمینه اجتماعی تولید متن) است. برای دستیابی به معنای لایه‌های زیرین متون می‌توان از نظریه و روش تحلیل گفتمان انتقادی استفاده کرد. تحلیل گفتمان انتقادی^۱ با توجه به نقش کانونی زبان در شکل‌گیری گفتمان، به بررسی روابط رخدادهای زبانی (در متون گفتاری یا نوشتاری) با مبانی ایدئولوژی و موقعیت‌های اجتماعی می‌پردازد و تفسیری اجتماعی و سیاسی از شیوه‌های تکوین معانی به‌دست می‌دهد. استفاده از این نظریه و روش، گفتمان‌کاوان را قادر می‌سازد تا با توجه به لایه زیرین متن (عناصر زبانی و ساختارهای گفتمان‌مدار)، لایه زیرین آن (ایدئولوژی و روابط قدرت) را کشف کنند و به تحلیل ناگفته‌های متن بپردازند (آقاگل‌زاده، ۱۳۸۵: ۱۱؛ برچ، ۱۳۸۵: ۱۶۲). تحلیل گفتمان انتقادی شامل رویکردها و چارچوب‌های نظری متعددی است که هر یک از این رویکردها مفروضات فلسفی، الگوهای نظری، روش‌شناسی و تکنیک‌های خاص خود را برای تحلیل یک متن دارد (بورگسن و فیلیپس، ۱۳۹۵: ۲۱). براین اساس لازم است در هر پژوهشی که در حیطه گفتمان‌شناسی انتقادی انجام می‌شود، چارچوب نظری پژوهش تبیین شود. از بین انواع رویکردهای تحلیل گفتمان انتقادی مبنای نظری جستار حاضر، «رویکرد جامعه‌شناختی-معنایی»^۲ ون لیوون است که در مبنای نظری پژوهش بدان پرداخته خواهد شد.

۱-۱- ضرورت و پرسش پژوهش

بررسی متون ادبی با استفاده از نظریه و روش تحلیل گفتمان انتقادی پژوهشگر را قادر می‌سازد تا از چشم‌اندازی تازه به بررسی و تحلیل این متون بپردازد و ناگفته‌هایی از متن را بیان کند که ابزار و روش شناخت آنها در نقد سنتی وجود نداشته است. از سوی دیگر هرچند ادبیات دوره مشروطه از حیث مباحث بلاغی و زیبایی‌شناسی نسبت به دوره‌ای قبل فقیرتر است، از لحاظ

1. Critical Discourse Analysis
2. Semantic Approach iSocio

اشتمال بر مباحث اجتماعی-سیاسی بسیار غنی و پر بار است؛ به همین دلیل تحلیل آثار ادبی این دوره از منظر گفتمان کاوی و با دید جامعه‌شناختی میسر است. بر همین اساس در پژوهش حاضر سروده‌های سید اشرف‌الدین گیلانی در چارچوب یکی از رویکردهای تحلیل گفتمان انتقادی (رویکرد جامعه‌شناختی- معنایی ون لیوون) بررسی می‌شود و نگارندگان تلاش می‌کنند در حیطه الگوی ارائه‌شده در این چارچوب به بررسی و تحلیل ساختاری گفتمان‌مدار «نام‌دهی»^۱ در شعر نسیم شمال بپردازند و به این پرسش‌ها پاسخ دهند: ۱- کدام کارگزاران اجتماعی در سروده‌های او به کمک مؤلفه گفتمان‌مدار «نام‌دهی» بازنمایی شده‌اند؟ ۲- چه عواملی شاعر را به اعمال این ساختار گفتمان‌مدار سوق داده است؟ ۳- نام‌دهی در سروده‌های وی منجر به القای چه عواطف و اندیشه‌هایی شده است؟

۱-۲- پیشینه پژوهش

تاکنون در حیطه پژوهش‌های ادبی از روش‌های متعدد تحلیل گفتمان انتقادی برای بررسی بعضی متون زبان و ادبیات فارسی استفاده شده است؛ برای مثال سیامک صاحبی و دیگران (۱۳۸۹) در مقاله‌ای نحوه توزیع ساخت‌های گفتمان‌مدار را در گلستان مورد بررسی قرار داده‌اند. شریف و یارمحمدی (۱۳۹۳) با استفاده از الگوی پیشنهادی یارمحمدی که خود برگرفته از الگوی کارگزاران اجتماعی ون لیوون در سال ۱۹۹۱ است به «بررسی رباعیات خیام از منظر گفتمان‌شناسی انتقادی با بهره‌گیری از مؤلفه‌های جامعه‌شناختی-معنایی گفتمان‌مدار» پرداخته‌اند و در ضمن این مقاله کارآیی الگوی مورد بحث را در بررسی متون ادبی، به‌ویژه انواع شعر، اثبات کرده‌اند. جنیدی جعفری و خاقانی (۱۳۹۴) براساس الگوی کنش‌اجتماعی ون لیوون، مجموعه داستان زن زیادی از جلال آل‌احمد را به‌منظور آشکار کردن ساختارهای نهفته مناسبات قدرت و ایدئولوژی و نیز شناساندن افکار پنهانی نویسنده به خواننده، تجزیه و تحلیل کرده‌اند. غلامعلی‌زاده و دیگران (۱۳۹۶) در مقاله خود داستان آل نوشته محمد بهمن‌بیگی را براساس دو ساختار گفتمان‌مدار این الگو بررسی کرده و به این نتیجه رسیده‌اند که بازنمایی کنشگران اجتماعی در این داستان هدفمند و برای کنترل دیدگاه‌های اجتماعی است.

1. Nomination

براساس جستجوی نگارندگان مقاله حاضر تاکنون شعرهای سید اشرف‌الدین گیلانی از این منظر واکاوی نشده‌است. تفاوت مقاله حاضر با پژوهش‌های گذشته در آن است که نگارندگان ضمن پایبند بودن به الگوی کارگزاران اجتماعی و نلیوون در مبحث نام‌دهی، خود نیز با توجه به داده‌های پژوهش که حاصل استقرای تام در کلیات نسیم شمال است، کارگزاران اجتماعی را به دو گروه تاریخی و معاصر تقسیم کرده و زیرشاخه‌های جزئی‌تری برای بعضی از انواع نام‌دهی قائل شده‌اند که بعد از طرح مبانی نظری پژوهش به آنها پرداخته خواهد شد.

۲- مبانی نظری

تحلیل گفتمان^۱ حوزه‌ای میان‌رشته‌ای است که به بررسی «گفتگو و متن در چهارچوب زمینه یا بافت» (ون‌دایک، ۱۳۸۲: ۲۰) می‌پردازد. نخستین بار زلیک هریس، زبان‌شناس ساختگرای آمریکایی، در سال ۱۹۵۲ این اصطلاح را در معنی بررسی واحدهای بزرگتر از جمله به کار برد. در تحلیل گفتمان ساختگرا مجموعه جملاتی که با هم ارتباط ساختاری دارند، گفتمان نامیده می‌شود. بعدها عده‌ای از زبان‌شناسان نقش‌گرا مفهوم بافت (زمان و مکانی که زبان در آن به کار می‌رود) را نیز وارد تحلیل گفتمان کردند. از این دیدگاه تحلیل گفتمان، تحلیل زبان هنگام کاربرد است و رابطه‌ای دوسویه بین زبان و بافت وجود دارد. از آنجاکه در تحلیل گفتمان نقش‌گرا بافت بسیار محدود بود و صرفاً زمان و مکان کاربرد زبان را شامل می‌شد، رویکرد دیگری در زبان‌شناسی مطرح شد که ریشه در آرای میشل فوکو، فیلسوف فرانسوی، داشت و به نام تحلیل گفتمان انتقادی شناخته شد. در تحلیل گفتمان انتقادی بافت کاربرد زبان به بافت‌های وسیع‌تر اجتماعی و فرهنگی ربط داده می‌شود و زبان در ارتباط با ایدئولوژی، تاریخ، قدرت و جامعه بررسی می‌شود. (سلطانی، ۱۳۸۳: ۱۵۴؛ آقاگل‌زاده، ۱۳۸۵: ۹۹-۱۲۷).

نوع دیگری از نگرش به این حوزه میان‌رشته‌ای در حیطه فلسفه سیاسی در دهه ۶۰ میلادی توسط میشل فوکو مطرح شده‌است که بسیار متفاوت از نگرش زبان‌شناسی به تحلیل گفتمان است: وجه اشتراک رویکردهای مختلف زبان‌شناسی به تحلیل گفتمان آن است که در هر سه آنها (تحلیل گفتمان ساختگرا، نقش‌گرا و انتقادی) گفتمان بزرگتر از

زبان دانسته شده است؛ اما در رویکرد سیاسی تحلیل گفتمان، گفتمان نه تنها بزرگتر از زبان است بلکه کل حوزه اجتماع را شامل می‌شود و نظام‌های حقیقت را بر سوژه‌ها یا فاعلان اجتماعی تحمیل می‌کند. در بین رویکردهای مختلف تحلیل گفتمان، نظریه گفتمان لاکلو و موفه به نوعی بسط نظریه گفتمان فوکو در حوزه فلسفه سیاسی-اجتماعی محسوب می‌شود. اگرچه نقطه آغاز کار لاکلو و موفه، مفهوم گفتمان از نظر فوکو بود، ایشان برای تبیین نظریه گفتمان خود از نظریات متفکرانی چون سوسور، بارت، دریدا، لاکان، گرامشی و آلتوسر بهره بردند و با تلفیق، حک و اصلاح دو سنت نظری عمده یعنی مارکسیسم و ساختارگرایی نظریه پساساختارگرایانه خود را تدوین کردند. ایده کلی نظریه گفتمان آن است که پدیده‌های اجتماعی هرگز تام و تمام نیستند. معانی نیز نمی‌توانند برای همیشه تثبیت شوند. به همین دلیل کشمکش‌هایی همیشگی بر سر تعاریف جامعه و هویت وجود دارد. در این بین وظیفه تحلیل گران گفتمان نشان دادن جریان این کشمکش‌ها بر سر تثبیت معنا در تمامی سطوح امر اجتماعی است (سلطانی، ۱۳۸۳: ۱۵۵؛ یورگنسن و فیلیپس، ۱۳۹۵: ۵۳-۵۴).

بنابر آنچه پیشتر گفته شد، سیر تحول تحلیل گفتمان در زبان‌شناسی را می‌توان شامل تحلیل گفتمان ساختگرا، تحلیل گفتمان نقش‌گرا و تحلیل گفتمان انتقادی دانست. تحلیل گفتمان انتقادی در واقع رویکرد توسعه‌یافته پژوهش‌های زبان‌شناسی در حیطه تحلیل گفتمان است که کارکرد زبان را در جامعه و سیاست بررسی می‌کند. در حوزه تحلیل گفتمان انتقادی نظریه‌پردازان مختلف از حیث تفاوت در بنیان‌های نظری و ابزارهای تحلیل، رویکردهای گوناگونی به این مقوله داشته‌اند که از جمله آنها رویکرد فرکلاف به گفتمان است (سلطانی، ۱۳۸۳: ۱۵۴-۱۵۵؛ یورگنسن و فیلیپس، ۱۳۹۵: ۱۰۹). او گفتمان و زبان را به منزله کرداری اجتماعی می‌دانست و معتقد بود که گفتمان «مجموعه به هم تافته‌ای از سه عنصر عمل اجتماعی، عمل گفتمانی (تولید، توزیع و مصرف متن) و متن» است (فرکلاف، ۱۳۷۹: ۹۷). و «تحلیل یک گفتمان خاص، تحلیل هریک از این سه بعد و روابط میان آنها را طلب می‌کند» (همان: ۹۷-۹۸). بعضی رویکردهای دیگر در تحلیل گفتمان انتقادی، عبارت است از رویکرد «اجتماعی-شناختی» ون دایک (آفاگل‌زاده و غیاثیان، ۱۳۸۶: ۴۵)، رویکرد «جامعه‌شناختی-تاریخی» روث وداک (همان: ۴۹) و «رویکرد جامعه‌شناختی-معنایی» ون لیوون (بارمحمدی، ۱۳۸۳: ۱۶۹). از آنجاکه این رویکرد اخیر چارچوب نظری پژوهش حاضر است، لازم است اندکی درباره آن توضیح داده شود.

در مقابل بعضی رویکردهای تحلیل گفتمان انتقادی که مبنای آنها مباحث و شاخص‌های زبان‌شناختی بوده است، ون‌لیوون بهره‌گیری از شاخص‌های جامعه‌شناختی-معنایی را لازم دانست با این استدلال که «چون بین شاخص‌های زبان‌شناختی و نقش‌های آنها رابطه صددرصد مستقیم وجود ندارد، لذا باید از شاخص‌های جامعه‌شناختی-معنایی^۱ در تحلیل متن بهره‌گیریم» (یارمحمدی، ۱۳۸۵: ۶۵). وی با در نظر گرفتن همین شاخص‌ها، الگوی «بازنمایی کارگزاران اجتماعی»^۲ را ترسیم کرده است. «بازنمایی»^۳ عبارت است از قرار دادن مفهومی ایدئولوژیک در قالب‌های مشخص و تولید معنی به وسیله زبان؛ چراکه زبان صرفاً آینه‌ای در برابر جهان تجربی نیست و در ساخت آن نیز سهیم است. معناهایی که در نظام بازنمایی، تولید و منتشر می‌شوند، پیوند نزدیکی با مناسبات قدرت دارند و با مشروعیت‌بخشی یا مشروعیت‌زدایی مناسبات قدرت را تحکیم یا تخریب می‌کنند (هال، ۱۳۹۱: ۳۵۰؛ هال، ۱۳۹۳: ۱۹-۲۰). در الگوی مورد بحث، ون‌لیوون ساختارهای گفتمان‌مداری را معرفی می‌کند که کارگزاران اجتماعی توسط آنها بازنمایی می‌شوند.

«در چارچوب الگوی ون‌لیوون، ساختارهای گفتمان‌مدار اساسی‌ترین نقش در طرح، بیان و بازساخت منظور و اراده نهفته در پس متن را دارا هستند. از نگاه ون‌لیوون، ساختارهای گفتمان‌مدار ریشه در دیدگاه اجتماعی-فرهنگی مؤلف، مترجم، گوینده یا سراینده متن دارد» (صاحبی و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۱۷). ساختارهای گفتمان‌مدار، مشخصه‌ها و مؤلفه‌های زبان‌شناختی و جامعه‌شناختی‌ای هستند که ایدئولوژی خاصی را منعکس می‌کنند و می‌توان با کمک آنها دیدگاه و رفتار دیگران را کنترل و ایشان را در جهتی که لازم است، هدایت کرد (یارمحمدی، ۱۳۸۳: ۱۷۳).

مطابق رویکرد جامعه‌شناختی-معنایی ون‌لیوون تصویرسازی کارگزاران اجتماعی تحت تأثیر دیدگاه‌های فکری-اجتماعی و روابط قدرت حاکم بر جامعه به شیوه‌های گوناگون و به صورت هدفمند انجام می‌شود. او در مقاله «بازنمایی کارگزاران اجتماعی» الگویی از شیوه‌های تصویرسازی کارگزاران اجتماعی ارائه کرده و به تبیین و بررسی هریک از این شیوه‌ها پرداخته است (همان‌جا). این الگو از دو مؤلفه کلی «حذف» و «اظهار» تشکیل شده که هریک زیرشاخه‌های جزئی‌تری را شامل می‌شود. زیرشاخه‌های حوزه حذف عبارت است از

1. Socio-semantic
2. The representation of social actors
3. representation

پنهان‌سازی و کمرنگ‌سازی؛ حوزه اظهار شامل زیرشاخه‌های متعددی است که برخی از آنها عبارت است از مشخص‌سازی و نامشخص‌سازی، نوع‌ارجاعی و جنس‌ارجاعی، فعال‌سازی و منفعل‌سازی، نام‌دهی و طبقه‌بندی (Van Leeuwen, 1996: 66؛ یارمحمدی، ۱۳۸۵: ۶۶). یکی از ساختارهای گفتمان‌مداری که در الگوی ون‌لیوون زیرشاخه حوزه «اظهار» محسوب می‌شود، «نام‌دهی»^۱ است.

۳- روش تحقیق

تحلیل گفتمان انتقادی تحلیلی متن‌محور است که به‌لحاظ روش تحقیق از نوع تحقیق کیفی است و به مطالعه تجربی کاربرد زبان در تعاملات اجتماعی، تأثیرات متقابل ایدئولوژی و زبان و نحوه تولید معنا در گفتمان می‌پردازد. محتوای گفتمان‌ها را می‌توان با استفاده از ابزارهایی بررسی کرد که رویکردهای گوناگون تحلیل گفتمان در اختیار گفتمان‌کاوان قرار داده‌اند. با استفاده از این ابزارها می‌توان ویژگی‌هایی را در متن پیدا کرد که با خوانش عادی نادیده می‌مانند (نک. یورگنسن و فیلیپس، ۱۳۹۵: ۱۵۷؛ ۱۹۹۹: ۲۳۸).

با توجه به این نکته که «یکی از راه‌های تحقیق کیفی در نظر گرفتن نظریه یا چارچوبی در داخل پارادایمی خاص است که دارای اصولی پذیرفته‌شده است» (یارمحمدی، ۱۳۸۵: ۷۶). ون‌لیوون با ساختن «الگوی کارگزاران اجتماعی» ابزار روش‌شناختی این رویکرد را در اختیار پژوهشگران قرار داده‌است؛ این ابزارها، همان ساختارهای گفتمان‌مدار هستند که پیشتر درباره آنها بحث شد. در این مقاله نویسندگان ابتدا با بهره‌گیری از شیوه کمی یکی از این مولفه‌های گفتمان‌مدار (نام‌دهی) را از شعر سیداشرف استخراج و طبقه‌بندی کرده، سپس با استفاده از شیوه کیفی به تحلیل داده‌های پژوهش پرداخته‌اند.

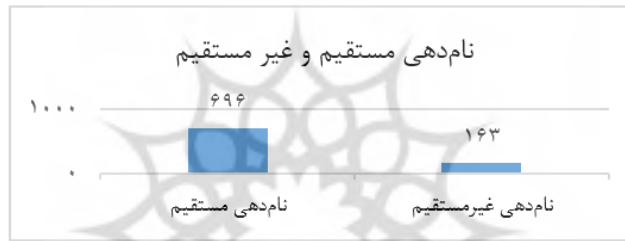
۴- نام‌دهی در الگوی ون‌لیوون

نام‌دهی عبارت است از بازنمایی کارگزاران اجتماعی برحسب هویت منحصربه‌فرد ایشان که به دو گروه مستقیم (با ذکر نام واقعی کارگزار) و غیرمستقیم (بدون ذکر نام واقعی کارگزار) تقسیم می‌شود (Van Leeuwen, 1996: 52,53). زیرشاخه‌های نام‌دهی مستقیم عبارت است

از: رسمی^۱، نیمه‌رسمی^۲، غیررسمی^۳ و عنوان‌دهی^۴ (Ibid: 66). از آنجاکه در دیدگاه ون‌لیوون نام‌دهی غیرمستقیم در مرز بین «نام‌دهی» و «طبقه‌بندی»^۵ قرار دارد، وی هیچ زیرشاخه‌ای برای این نوع نام‌دهی قائل نشده است (Ibid: 53). همان‌گونه که پیشتر نیز گفته شد در الگوی مورد بحث، نام‌دهی یکی از زیرشاخه‌های حوزه اظهار است و منجر به صراحت بیشتر اثر می‌شود.

۴-۱- نام‌دهی در اشعار سید اشرف‌الدین گیلانی

از آنجاکه انتخاب و کاربرد نام می‌تواند بیانگر هدف و ایدئولوژی سخن‌پرداز باشد، این مقوله (نام‌دهی) یکی از مؤلفه‌های برجسته گفتمان‌مدار محسوب می‌شود (یارمحمدی، ۱۳۸۳: ۱۴۴) و توجه به چگونگی کاربرد آن در سخن (اعم از شفاهی و کتبی) درخور اهمیت است. در پژوهش حاضر این ساختار گفتمان‌مدار در شعر سیداشرف مورد بررسی قرار گرفت. براساس داده‌های پژوهش، سیداشرف در ۸۵۹ مورد از نام‌دهی مستقیم یا غیرمستقیم در سروده‌هایش استفاده کرده است که نسبت آن با ۲۹۵ شعری که در کلیات وی درج شده، حدود سه نام در هر شعر است. نمودار زیر میزان نام‌دهی مستقیم و غیرمستقیم در شعر سیداشرف را نشان می‌دهد:

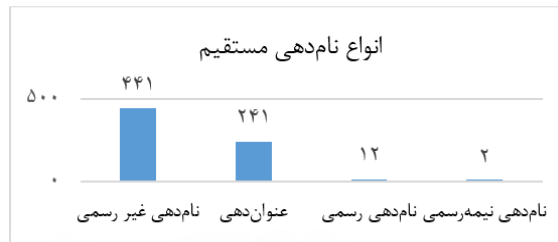
پیش از پرداختن به انواع نام‌دهی در شعر نسیم شمال ذکر دو نکته ضروری است: ۱- در این پژوهش منظور از کارگزاران اجتماعی هر یک از مشارکان عمل است که عامل و پذیرنده را شامل می‌شود (همان: ۱۶۷). ۲- نویسندگان این مقاله کارگزاران اجتماعی‌ای را که سیداشرف با بهره‌گیری از نام‌دهی مستقیم و غیرمستقیم به بازنمایی ایشان پرداخته است، در یک تقسیم‌بندی کلی به دو گروه تقسیم کرده‌اند: کارگزاران اجتماعی معاصر و کارگزاران

1. Formalization
2. Semi- formalization
3. Informalization
4. Tutitulation
5. Categorization

اجتماعی تاریخی اعم از کارگزاران ملی و دینی. از آنجاکه بازنمایی این کارگزاران در شعر نسیم شمال هدفمند بوده است در ادامه مقاله در ذیل مبحث انواع نام‌دهی به شیوه بازنمایی این کارگزاران و هدف شاعر از این بازنمایی اشاره خواهد شد.

۴-۱-۱- نام‌دهی مستقیم

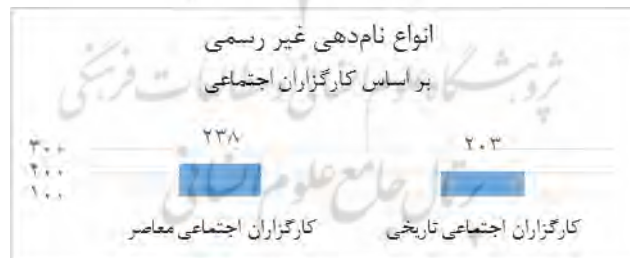
در این نوع نام‌دهی کارگزاران اجتماعی با توجه به هویت منحصر به فرد خود، بازنمایی می‌شوند (Van Leeuwen, 1996: 52). مهم‌ترین مؤلفه این نام‌دهی ذکر اسم واقعی فرد است که به شکل‌های گوناگون در متن نمود می‌یابد؛ در نمودار زیر بسامد انواع نام‌دهی مستقیم در جامعه آماری پژوهش مشخص شده است:

در ادامه انواع زیرشاخه‌های نام‌دهی مستقیم به ترتیب بسامد وقوع در شعر نسیم شمال معرفی خواهد شد.

۴-۱-۲- نام‌دهی غیررسمی

عبارت است از ذکر نام کوچک کارگزار (Ibid: 53). از بین انواع نام‌دهی، نام‌دهی غیررسمی بیشترین نمود را در شعر سیداشرف دارد. کارگزارانی که توسط این نام‌دهی در متن بازنمایی شده‌اند عبارت‌اند از: کارگزاران اجتماعی معاصر و کارگزاران اجتماعی تاریخی که در نمودار زیر بسامد بازنمایی هر یک مشخص شده است:

الف- کارگزاران اجتماعی معاصر: در این مبحث بیشترین نمود نام‌دهی غیررسمی مربوط به اسم خود شاعر است: سید اشرف‌الدین حسینی که خود را به‌خاطر شعرهایش معرف حضور مردم می‌دانست (۱۳۸۵: ۵۴۳؛ ۵۵۸؛ ۷۳۸؛ ۷۹۱) بارها و بارها نامش را به‌صورت غیررسمی (اشرف/ اشرف‌الدین) در سروده‌هایش منعکس کرده‌است. او در این بازنمایی گاهی به بیان سرگذشت خویش پرداخته (همان: ۲۰۷؛ ۵۳۹؛ ۵۴۶) و گاهی افکار، آرمان‌ها و احساساتش را توصیف کرده‌است (همان: ۲۷۶؛ ۴۰۳؛ ۵۴۳؛ ۵۵۶؛ ۶۹۱؛ ۷۰۴؛ ۷۹۳). در بعضی موارد نیز سید اشرف به بازنمایی خود از نگاه طرفداران یا مخالفان افکارش می‌پردازد (همان: ۲۶۰-۲۵۹؛ ۳۰۵؛ ۵۷۶-۵۷۷؛ ۶۹۱). در مثالی که ارائه خواهد شد، وی خود را بیدارکننده مردم از خواب جهل و غفلت بازنمایی کرده‌است:

گرچه ما را جهل و غفلت خوار کرد در جهان از زندگی بیزار کرد
 جهل ما را بی‌خبر از کار کرد اشرف‌الدین خلق را بیدار کرد
 (همان: ۷۹۱)

هم‌چنین از آنجاکه شهرت روزنامه نسیم شمال باعث شده بود مردم، مدیر آن - سید اشرف - را به نام روزنامه‌اش بشناسند و «آقای نسیم شمال» صدایش کنند (نفیسی، ۱۳۸۵: ۹) وی این نام را نیز با واژگان «نسیم» و «نسیم شمال» (حسینی، ۱۳۸۵: ۲۰۷، ۲۹۷؛ ۶۶۹-۶۷۱) در سروده‌هایش منعکس کرده‌است. چنین به نظر می‌رسد که هدف وی از بازنمایی خویش در قالب یکی از کارگزاران اجتماعی، ایجاد همدلی بیشتر در مخاطب بوده‌است. گاه نیز سید اشرف از نام‌دهی غیررسمی برای بازنمایی کارگزاران اجتماعی گمنام و عادی جامعه استفاده کرده‌است. بازنمایی ایشان اغلب به یک کارگزار خاص محدود نشده و این کارگزاران گمنام نماینده گروهی از طبقه عامه محسوب می‌شوند. برای مثال وی کودکان را این‌گونه به کسب علم و پرهیز از وقت‌گذرانی در کوچه‌ها تشویق می‌کند:

ای پسر عزیز من خیز و بدون وسوسه
 با دو برادرت برو سوی کلاس مدرسه [...]
 جانب کوچه‌ها مرو با رجب و حسینقلی
 (همان: ۲۲۶)

در ابیات فوق «رجب» و «حسینقلی» نمونه بچه‌هایی هستند که عمرشان را به بطالت می‌گذرانند.

ب- کارگزاران اجتماعی تاریخی: بازنمایی این نوع کارگزاران می‌تواند بیانگر گرایش آفریننده متن به گفتمان دینی یا ملی باشد؛ برای مثال در آثار نویسندگان و شاعرانی که از شوونیسیم^(۱) حاکم بر دوره رضاشاه تأثیر پذیرفته بودند (شفیعی کدکنی، ۱۳۵۹: ۳۷-۳۸؛ امین‌پور، ۱۳۸۴: ۳۵۱) توجه به کارگزاران دینی نمود چندانی ندارد و آنچه بیشتر مورد توجه ایشان قرار گرفته، بازنمایی کارگزاران ملی است.

آن گونه که از بررسی اشعار نسیم شمال برمی‌آید، وی توجه خاصی به این نوع کارگزاران اعم از دینی (کارگزاران متعلق به حیطة گفتمان دینی)^(۲) و ملی (کارگزاران متعلق به حیطة گفتمان ملی)^(۳) داشته و برای بیدار کردن عواطف دینی و ملی مردم به بازنمایی این کارگزاران پرداخته است؛ برای مثال درجایی (برای تشویق مردم به شرکت در انتخابات مجلس) با بازنمایی «داریوش» و «دارا» در جایگاه کارگزاران ملی ضمن یادآوری مجد و عظمت گذشته ایران، اوضاع اسفبار روزگار را ترسیم و مردم را به تغییر آن وضع ترغیب می‌کند:

خاک ایران بهشت دنیا بود
مسکن داریوش و دارا بود
کی چنین بینوا و تنها بود
دیده از ماتمش پر آب کنید
بهر خود فکر انتخاب کنید
(حسینی، ۱۳۸۵: ۵۹۲)

او برای زنده کردن عواطف ملی مردم به جای استفاده از واژه «وطن» از ترکیبات گفتمان‌مداری نظیر «دخمه فریدون» (همان: ۳۲۳)، «ملک سیروس» (همان: ۵۲۱)، «خانه داریوش» (همان‌جا) استفاده کرده و به این شیوه کوشیده است «با استفاده از کارکرد احساسی جملات و کلمات، بر تأثیرگذاری متن بیفزاید و برای خواننده وضعیتی عینی و واقعی را تصویر کند» (مظفری‌پور و دیگران، ۱۳۸۹: ۸۲). هم‌چنین وی در شعری با ترجیع «بار الها ملت خوابیده را بیدار کن» (حسینی، ۱۳۸۵: ۶۹۷-۶۹۹) با این بیت هویت دیرینه ایرانیان را بدیشان گوشزد می‌کند:

ما مگر روی زمین را جزو اعظم نیستیم
یا که همشهری به کیکاوس و رستم نیستیم
(همان: ۶۹۷)

در سروده‌های سیداشرف کارگزاران دینی بیش از کارگزاران ملی بازنمایی شده‌اند؛ چنین به نظر می‌رسد که دلیل این امر در دینداری وی نهفته است: «درواقع مذهب اولین

دریچه‌ای است که اشرف‌الدین از آن به سایر موضوعات اجتماعی و سیاسی می‌نگرد» (عبداللهی، ۱۳۸۴: ۱۳۷). وی با بازنمایی کارگزاران دینی، برآن بوده تا ضمن بیان اعتقاد خالصانه خویش به دین اسلام و مذهب تشیع به ترسیم جایگاه و جهت‌گیری اغلب مردم نسبت به این کارگزاران پرداخته و هم‌چنین جایگاه کارگزاران دینی را به بعضی از مردم (که دچار غفلت شده بودند) گوشزد کند؛ برای مثال در جایی با توجه به مذهب رایج کشور^(۴)، «ملت ایران» و همه «پادشاهان» را غلامان و متابعان فرمان حضرت علی (ع) نامیده‌است. (حسینی، ۱۳۸۵: ۶۰۷). هم‌چنین در سروده‌ای دیگر به مردم یادآور می‌شود که حضرت فاطمه (س) شفیع شیعیان در روز محشر است (همان: ۵۴۸).

۴-۲- عنوان‌دهی

از بین انواع نام‌دهی مستقیم، عنوان‌دهی بعد از نام‌دهی غیررسمی، بیشترین بسامد را در شعر نسیم شمال دارد. مطابق الگوی ون‌لیوون عنوان‌دهی خود به دو زیرشاخه مقام‌دهی^۱ و نسبت‌دهی^۲ تقسیم می‌شود (1996: 53). با توجه به این نکته که کارگزاران اجتماعی هم‌زمان نقش‌های مختلفی دارند (اعم از مقام و موقعیت اجتماعی یا نسبت فردی) اینکه در یک متن از چه عنوانی برای کارگزار استفاده می‌شود، می‌تواند جهت‌گیرانه و در راستای القای ایدئولوژی حاکم بر متن باشد. برای مثال کاربرد عنوان «شاه» - که واژه‌ای در حیطة گفتمان سیاسی است - برای امام رضا (ع) در شعر سیداشرف (۱۳۸۵: ۱۸۷؛ ۳۲۴؛ ۵۶۹) بیانگر پیوند اندیشه و گفتمان سیاسی و دینی در این متن است. از سروده‌های سیداشرف چنین برمی‌آید که وی توجه خاصی به عنوان‌دهی داشته‌است. در نمودار زیر بسامد انواع عنوان‌دهی در شعر نسیم شمال مشخص شده‌است.

1. Honorification
2. Affiliation

۴-۲-۱- مقام‌دهی

وقتی یک کارگزار اجتماعی خاص با توجه به موقعیت اجتماعی معرفی و بازنمایی شود، مقوله گفتمانی مقام‌دهی اعمال شده‌است (Van Leeuwen, 1996: 53). با توجه به داده‌های پژوهش می‌توان این مقوله را در سروده‌های سیداشرف در نگاهی جزئی‌تر به سه بخش تقسیم کرد: مقام‌دهی معنوی، مقام‌دهی مادی و مقام‌دهی معنوی-مادی. نگارندگان برای تفکیک و تشخیص مقام‌دهی مادی از معنوی از این دو ملاک استفاده کرده‌اند: ۱- مقامی که متناسب با ظاهر کارگزاران اجتماعی بازنمایی شده مقام‌دهی مادی و آنچه متناسب با اعتقادات و اخلاق ایشان است، مقام‌دهی معنوی محسوب می‌شود. ۲- مقامی که صاحب آن به موجب آن مقام از هر نوع انتفاع مادی‌ای برخوردار شود، مقام‌دهی مادی و در غیر این صورت مقام‌دهی معنوی محسوب می‌شود. پیش از بحث درباره هر یک از اقسام مقام‌دهی، ابتدا نموداری از بسامد آن در شعر نسیم شمال ارائه می‌شود.

الف- مقام‌دهی معنوی-مادی: گاه در بازنمایی کارگزاران اجتماعی حیطه معنایی یک مقام به هر دو حوزه مادی و معنوی قابل تسری است؛ عنوان‌هایی نظیر «ملا» (حسینی، ۱۳۸۵: ۱۸۹؛ ۴۹۲؛ ۵۰۸؛ ۵۳۰)، «شیخ» (همان: ۱۸۵؛ ۲۹۸؛ ۴۹۳؛ ۵۰۲) و «میرزا» (همان: ۶۵۰) که در شعر سیداشرف نمود یافته، در این حوزه قرار می‌گیرد؛ چراکه ذکر عنوان «ملاً» از سویی با توجه به معنی «لقب استاد و معلم خواه مرد باشد یا زن» (دهخدا، ۱۳۷۷: ذیل ملا) مقام‌دهی مادی محسوب می‌شود و از سوی دیگر با توجه به معنی «عالم، درس خواننده، فاضل» (همان‌جا) در ردیف مقام‌دهی معنوی هم قرار می‌گیرد. عنوان «شیخ» نیز با توجه به معانی «آنکه سالمندی و پیری بر او ظاهر گردد» و «معلم، استاد، آموزگار» (همان: ذیل شیخ) مقام‌دهی مادی و با توجه به معانی «کبیر قوم، بزرگ قبیله» و «صاحب‌رأی صائب» (همان‌جا) مقام‌دهی معنوی محسوب می‌شود. هم‌چنین عنوان «میرزا» به‌حسب معنی «کاتب و نویسنده و منشی» و «دفتردار،

حسابدار، محاسب» (همان: ذیل میرزا) مقام‌دهی مادی و مطابق معنی «مردم شریف و پاک‌نژاد» (همان‌جا) مقام‌دهی معنوی است.

افزون بر عنوان‌هایی که به لحاظ گستره حیطه معنایی در حوزه مقام‌دهی مادی - معنوی قرار می‌گیرد، گاهی نیز سیداشرف در بازنمایی کارگزاران اجتماعی فقط به مقام‌دهی مادی یا معنوی بسنده نکرده، تلفیقی از هر دو را استفاده کرده‌است؛ مانند «مشدی حسین بقال» (حسینی، ۱۳۸۵: ۱۹۶)، «میرزا رضای رمال» (همان: ۶۵۰) و «خسرو جم‌جاه احمدشاه» (همان: ۶۷۸). در نمونه‌ای که ارائه خواهد شد، «مقام‌دهی مادی» و «مقام‌دهی مادی - معنوی» در بازنمایی کارگزاران مشهود است:

کبلا باقر، به کف مشدی حسین بقال کاغذی بود که می‌خواند به صد استعجال
جان آقا چه بگویم که چها می‌دانند روزنامه است تمام کسبه می‌خوانند
(همان: ۱۹۶)

در بیت اول مثال فوق، واژگان «کبلا» (کربلایی) و «مشدی» (مشهدی) مقام‌دهی معنوی و واژه «بقال» مقام‌دهی مادی با لحاظ کردن شغل است: «کبلا باقر» با مقام‌دهی معنوی مورد خطاب قرار گرفته و از او درباره «مشدی حسین بقال» سؤال می‌شود. شاعر در بازنمایی این کارگزار اخیر از مقام‌دهی مادی - معنوی استفاده کرده‌است.

ب- مقام‌دهی معنوی: این نوع مقام‌دهی با جایگاه اعتقادی، اخلاقی، دینی و معنوی کارگزاران تناسب دارد؛ به نظر می‌رسد بی‌اعتنایی سیداشرف به مادیات (نورمحمدی، ۱۳۸۴: ۵۰) باعث توجه وی به این نوع مقام‌دهی شده‌است. مواردی مانند «کبلا باقر» (حسینی، ۱۳۸۵: ۱۹۵؛ ۴۴۶)، «مشدی حسن» (همان: ۱۹۹-۲۰۱؛ ۶۲۳)، «آیه‌الله کاظم خراسانی» (همان: ۲۲۱-۲۲۰؛ ۴۱۳)، «حضرت عباس» (همان: ۲۵۲)، «خضر پیغمبر» (همان: ۴۴۰)، و «حاج سمندر» (همان: ۶۲۳) از نوع مقام‌دهی معنوی در سروده‌های سیداشرف است. علاوه بر موارد یادشده، در شعر وی به کاربرد عنوان «شاه» برای امام رضا (ع) (کارگزار اجتماعی تاریخی - دینی) مقام‌دهی معنوی محسوب می‌شود؛ زیرا آنچه او را به گزینش چنین عنوانی متمایل ساخته، ارادت، علاقه و اعتقاد قلبی وی به حکومت معنوی آن حضرت بوده‌است:

چه کنم از که کمک بهر شریعت طلبم
از کدامین مرد امداد و حمیت طلبم
مگر از شاه رضا (ع) یاری همت طلبم
(همان: ۱۸۷)

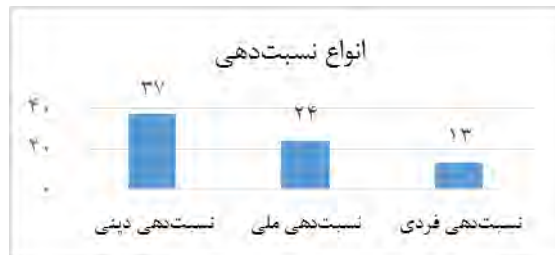
ج- مقام دهی مادی: با توجه به منصب‌های حکومتی، شغل^(۵) یا خصوصیات ظاهری کارگزاران در متن منعکس می‌شود. مواردی نظیر «فتحعلیشاه» (همان: ۱۶۱)، «حسین بقال» (همان: ۱۹۶)، «حسن رنگرز» (همان: ۲۱۵)، «شعبان کور» (همان: ۳۳۰)، «شا سلطان حسین» (همان: ۴۴۷) مقام‌دهی مادی محسوب می‌شوند. در بین انواع مقام‌دهی مادی نسیم شمال توجه چندانی به خصوصیات ظاهری کارگزاران اجتماعی نداشته، ملاک گزینش عنوان در این نوع مقام‌دهی بیشتر منصب حکومتی و شغل بوده‌است.

نکته قابل‌ذکر در این مبحث آن است که به نظر نگارندگان چون مخاطب شعر سیداشرف بیشتر مردم عادی جامعه بوده‌اند، اغلب عنوان‌هایی که در شعرش نمود یافته نیز از نوع مقام‌های معنوی یا مادی رایج در بین مردم عادی بوده‌است؛ عنوان‌هایی نظیر «آقا/ آ»^(۶) (همان: ۱۹۷؛ ۲۱۴-۲۱۸؛ ۳۰۰)، «حاجی» (همان: ۱۹۶؛ ۲۵۳؛ ۲۸۸)، «کیلا» (همان: ۱۹۵، ۱۹۶؛ ۲۰۳)، «مشدی» (همان: ۱۹۹-۲۰۱؛ ۴۹۳) و غیره. شاید یکی از دلایلی که مخاطب عامه را به سوی شعر سیداشرف سوق می‌داد، استفاده از همین عنوان‌های رایج بوده‌است؛ چراکه ایشان در زندگی عادی خود هر یک دیگری را با مقامی اعم از مادی یا معنوی می‌شناختند و بعد می‌دیدند در شعر نسیم شمال صحبت از همین شخصیت‌هاست. مردم که بین زندگی خود و آنچه در شعر سیداشرف نمود می‌یافت، قرابت و نزدیکی فراوانی می‌دیدند، او را یکی از خود (و نه شاعری برج عاج‌نشین) می‌دانستند و در نتیجه آن به سخنانش اعتماد می‌کردند و به راحتی توصیه‌ها و انتقاداتش را می‌پذیرفتند؛ پذیرش و اقبال عامه به او در حدی بود که وقتی «روزنامه‌فروشان دوره‌گرد فریاد را سر می‌دادند و روزنامه او را اعلان می‌کردند راستی مردم هجوم می‌آوردند. زن و مرد، پیر و جوان، کودک و برنا، باسواد و بی‌سواد این روزنامه را دست‌به‌دست می‌گرداندند. در قهوه‌خانه‌ها، در سر گذرها، در جاهایی که مردم گرد می‌آمدند، باسوادها برای بی‌سوادها می‌خواندند و مردم دور هم حلقه می‌زدند و بر روی خاک می‌نشستند و گوش می‌دادند» (نفیسی، ۱۳۸۵: ۹).

۴-۲-۲- نسبت‌دهی

نسبت‌دهی مقوله گفتمانی دیگری است که به بازنمایی رابطه شخصی (دوستی، همکاری و غیره) یا خویشاوندی یک کارگزار خاص با دیگر کارگزاران (اعم از خاص یا عام) می‌پردازد (Van Leeuwen, 1996: 53). با توجه به نمود کارگزاران تاریخی (اعم از دینی و ملی) و

معاصر در شعر نسیم شمال نسبت‌دهی در شعر وی را نیز می‌توان به سه بخش ملی، دینی و فردی تقسیم کرد که در نمودار زیر بسامد هر یک از این اقسام مشخص شده‌است.

الف - نسبت‌دهی دینی: در این نوع نسبت‌دهی گاه به رابطه شخصی یا خویشاوندی کارگزاران تاریخی-دینی اشاره می‌شود؛ ترکیباتی نظیر «موسی بن جعفر» (حسینی، ۱۳۸۵: ۳۱۴)، «علی موسی‌الرضا» (همان: ۴۵۵)، «علی ابن ابی طالب» (همان: ۵۱۰) و «آل یاسین» (همان: ۵۷۶) در سروده‌های سیداشرف از این نوع محسوب می‌شوند. گاه نیز از رابطه شخصی و خویشاوندی کارگزاران اجتماعی معاصر با کارگزاران تاریخی - دینی یاد شده‌است؛ برای مثال سیداشرف خود را از نسل علی ابن ابی طالب معرفی می‌کند (همان: ۵۱۰)، اولاد علی (ع) را «شافع یوم عرصات» می‌خواند (همان: ۴۵۸) و مردم را از درافتادن با «آل علی» برحذر می‌دارد (همان: ۴۵۷-۴۵۹)^(۷). هرچند شواهد یادشده از سروده‌های مختلف وی استخراج شده، کنار هم قرار دادن آنها نکته‌ای را آشکار می‌کند: نسیم شمال به شکل خودآگاه یا ناخودآگاه درصدد است جایگاه خویش را مشروع و سخنانش را لازم‌الاجرا جلوه دهد: او از اولاد علی است/ اولاد علی شفیع روز محشرند و هر که با ایشان درافتد محکوم به شکست خواهد بود.

ب - نسبت‌دهی ملی: در این نوع نسبت‌دهی اغلب از رابطه خویشاوندی کارگزاران اجتماعی معاصر با کارگزاران تاریخی-ملی یاد شده‌است؛ نسیم شمال برای ایجاد حس غرور ملی و آگاه کردن ایرانیان به مجد و عظمت گذشته اساطیری و تاریخی کشورشان با استفاده از این نوع نسبت‌دهی ملت ایران را «نسل کیقباد» (همان: ۳۴۷)، «فرزند شیرزاد» (همان‌جا)، «کیومرث نژاد» (همان: ۶۰۱) و «اولاد فرامرز و قباد» (همان: ۶۰۱) خوانده‌است^(۸). در دو مورد نیز به رابطه خویشاوندی کارگزاران تاریخی-ملی با هم اشاره شده‌است (همان: ۶۶۴، ۷۶۲).

ج - نسبت‌دهی فردی: سیداشرف در این نوع نسبت‌دهی به رابطه خویشاوندی یا شخصی کارگزاران اجتماعی می‌پردازد. نسبت‌دهی فردی در شعر نسیم شمال انگشت‌شمار

است و همان تعداد اندک نیز بین افراد عادی و گمنام جامعه نمود دارد. به بیان دیگر وی به رابطه شخصی و خویشاوندی شخصیت‌های متمایز و برجسته روزگار خود توجهی نشان نمی‌دهد و آنچه از نسبت‌دهی فردی کارگزاران اجتماعی در شعرش انعکاس یافته، متعلق به مردم عادی است^(۹).

۳-۴- نام‌دهی رسمی و نیمه رسمی

هرگاه کارگزار اجتماعی با اسم فامیل معرفی شود (همراه با خطاب محترمانه یا بدون آن) نام‌دهی رسمی و وقتی کارگزار با نام و نام خانوادگی معرفی شود نام‌دهی نیمه‌رسمی صورت گرفته است (Van Leeuwen, 1996: 53). برای مثال وقتی شخصی «خانم احمدی» یا «احمدی» خوانده می‌شود، نام‌دهی رسمی و وقتی همان شخص «بیتا احمدی» نامیده می‌شود، نام‌دهی نیمه‌رسمی روی می‌دهد. مستندات پژوهش بیانگر آن است که نسیم شمال در سروده‌هایش فقط در دو مورد از نام‌دهی نیمه‌رسمی استفاده کرده و کارگزاری که با این نام‌دهی بازنمایی شده، خود شاعر یعنی «اشرف‌الدین الحسینی» است (۱۳۸۵: ۵۳۶؛ ۶۵۳). او گرایش چندانی نیز به نام‌دهی رسمی نداشته است. به‌زعم نگارندگان از آنجاکه وی به سیاق گفتار رایج در بین عامه مردم شعر می‌سرود، در انتخاب و انعکاس نام‌ها نیز به این سیاق توجه داشته است: مردم در گفتار متداول روزمره، به‌ویژه در جمع‌های آشنا و خودمانی، گرایش چندانی به استفاده از نام‌دهی رسمی (خانم احمدی) و نیمه‌رسمی (بیتا احمدی) ندارند و بیشتر از نام‌دهی غیررسمی (بیتا) استفاده می‌کنند؛ بنابراین دور از انتظار نخواهد بود اگر در شعر نسیم شمال هم در جایگاه «مردمی‌ترین شاعر انقلاب مشروطیت» (مسجدجامعی، ۱۳۸۴: ۱۰۰) این نوع نام‌دهی نمود چندانی نداشته باشد. کارگزاری که در شعر وی به شکل رسمی بازنمایی شده‌اند، افراد شناخته شده آن روزگارند و عبارت‌اند از: «شاپشال» (حسینی، ۱۳۸۵: ۱۷۸) «آقای خراسانی» (همان: ۲۲۰-۲۲۱)، هنسس (همان: ۴۴۹)، مرنارد (همان: ۴۴۹)، «مدرس» (همان: ۶۲۶؛ ۷۷۲)، میرزاده عشقی (همان: ۷۰۲) و «پهلوی» (همان: ۷۸۱؛ ۷۸۷).

۴-۴- نام‌دهی غیرمستقیم

در این نوع نام‌دهی، به اسم واقعی فرد اشاره نمی‌شود و بیشتر در مواقعی نمود می‌یابد که مقامی خاص فقط به یک کارگزار اجتماعی اختصاص دارد (Van Leeuwen, 1996: 53).

بسامد کارگزاران اجتماعی‌ای که در شعر نسیم شمال با این نوع نام‌دهی بازنمایی شده‌اند، در نمودار زیر مشخص شده‌است.

نام‌دهی غیرمستقیم می‌تواند شامل اسمها (نظیر شاه و رئیس‌الوزرا) یا القابی (مانند ساقی کوثر و سلطان خراسان) باشد که با موقعیت سیاسی، اجتماعی یا دینی کارگزار تناسب دارد: برای مثال سیداشرف در قصیده‌ای پانزده‌بیتی خبر بازگشت احمدشاه به ایران و پایان یافتن سفر طولانی وی به فرنگ را اعلام می‌کند. با این‌که تمام ابیات این قصیده مربوط به احمدشاه است، شاعر فقط در بیت آخر از نام‌دهی مستقیم برای بازنمایی کارگزار اجتماعی مورد بحث (احمدشاه/ پادشاه وقت ایران) استفاده کرده و در بیت‌های پیشین همه‌جا از نام‌دهی غیرمستقیم - متناسب با موقعیت سیاسی کارگزار - برای بازنمایی وی بهره برده است:

البشاره که شاه می‌آید	خسرو دادخواه می‌آید [...]
شهر طهران ز ذوق می‌رقصد	شاه ما با سپاه می‌آید [...]
مالک‌الملک کشور ایران	خلق را پادشاه می‌آید [...]

(حسینی، ۱۳۸۵: ۷۰۶-۷۰۷)

به نظر نگارندگان استفاده از این نوع نام‌دهی ممکن است به‌منظور تکریم و بزرگداشت کارگزار یا نادیده انگاشتن وی باشد که سیداشرف از هردوی این منظورها در نام‌دهی غیرمستقیم بهره برده‌است. او بیشتر در مقام تعظیم و بزرگداشت کارگزاران دینی و بعضی کارگزاران معاصر از این نوع نام‌دهی بهره برده‌است. در موارد معدودی نیز هدف سیداشرف از نام‌دهی غیرمستقیم، نادیده‌انگاری کارگزار اجتماعی است. برای مثال وقتی از به توپ بستن مرقد امام رضا (ع) و نیز سقوط سلطنت نیکولای دوم - پادشاه روس - یاد می‌کند، با

استفاده از نام‌دهی غیرمستقیم سعی در نادیده انگاشتن شخصیت حقیقی این کارگزار اجتماعی (نیکولای دوم) و برجسته‌سازی جایگاه حقوقی و سیاسی او دارد:

در هزار و سیصد و سی شاه روس حمله‌ور گردید سوی ارض طوس [...]
آتش اندر جان بدبخت اوفتاد پادشاه روس از تخت اوفتاد
(همان: ۲۰۹)

آنچه در مجموع از تأمل در نام‌دهی غیرمستقیم سیداشرف برداشت می‌شود آن است که بیشترین نمود این نام‌دهی مربوط به کارگزاران دینی است و وی به هدف تکریم و بزرگداشت این کارگزاران از نام‌دهی غیرمستقیم استفاده کرده‌است. او در سروده‌هایش از حضرت محمد (ص) با نام‌های غیرمستقیمی نظیر «خیرالبشر» «رسول عالمیان» (همان: ۲۸۶)، «ختم‌المرسلین» (همان: ۵۱۳) و «ختم‌النبیین» (همان: ۵۱۹) یاد می‌کند. هم‌چنین نوع نام‌دهی غیرمستقیم وی در حیطه کارگزاران دینی، برگرفته از باورها و اعتقادات مذهب تشیع است؛ به کاربرد نام‌های غیرمستقیمی مانند «ساقی کوثر» (همان: ۴۴۰) و «شاه نجف» (همان: ۶۸۸) برای امام علی (ع)، «سرور شهیدان» (همان: ۴۰۳)، «خسرو گلگون کفن» (همان: ۴۳۰) و «شاه لب‌تشنه کربلا» (همان: ۶۹۱) برای امام حسین (ع) و نیز نام‌های غیرمستقیم «سلطان خراسان» (همان: ۳۵۱)، «شاه خراسان» (همان: ۴۵۴؛ ۶۳۳) و «خسرو طوس» (همان: ۴۵۷) برای امام رضا (ع) ریشه در باورها و اعتقادات شیعیان دارد. با توجه به مثال‌های ذکرشده، می‌توان چنین ادعان داشت که معنای ضمنی بعضی از نام‌های غیرمستقیم می‌تواند محمل مناسبی برای بازنمایی کارگزاران اجتماعی متناسب با جهت‌گیری فکری و عقیدتی سخنور باشد. البته این ادعا در همه نام‌های غیرمستقیم قابل اثبات نیست؛ چراکه گاه سخنور از واژگان و نام‌های بی‌نشان بهره می‌جوید؛ مثلاً نام‌های غیرمستقیمی نظیر «حاکم زنجان» (همان: ۲۱۴؛ ۵۲۷)، «رئیس‌الوزرا» (همان: ۲۵۳) و «وزیر مالیه» (همان: ۴۵۰) برای مخاطب امروزی که نمایی کلی از بافت موقعیتی عصر مشروطه در ذهن دارد و با جزئیات آن بافت چندان آشنا نیست، نام‌های بی‌نشانی هستند که فقط با توجه به بافت کلام در محور هم‌نشینی می‌توان جهت‌گیری فکری و عقیدتی سخنور را از گزینش این نام‌ها دریافت؛ اما نام‌های غیرمستقیمی که معنایی ضمنی نیز در خود نهفته دارند، ضمن آنکه بیانگر اعتقادات و افکار سخنورند، القاگر و تأثیرگذار نیز هستند.

۵- نتیجه‌گیری

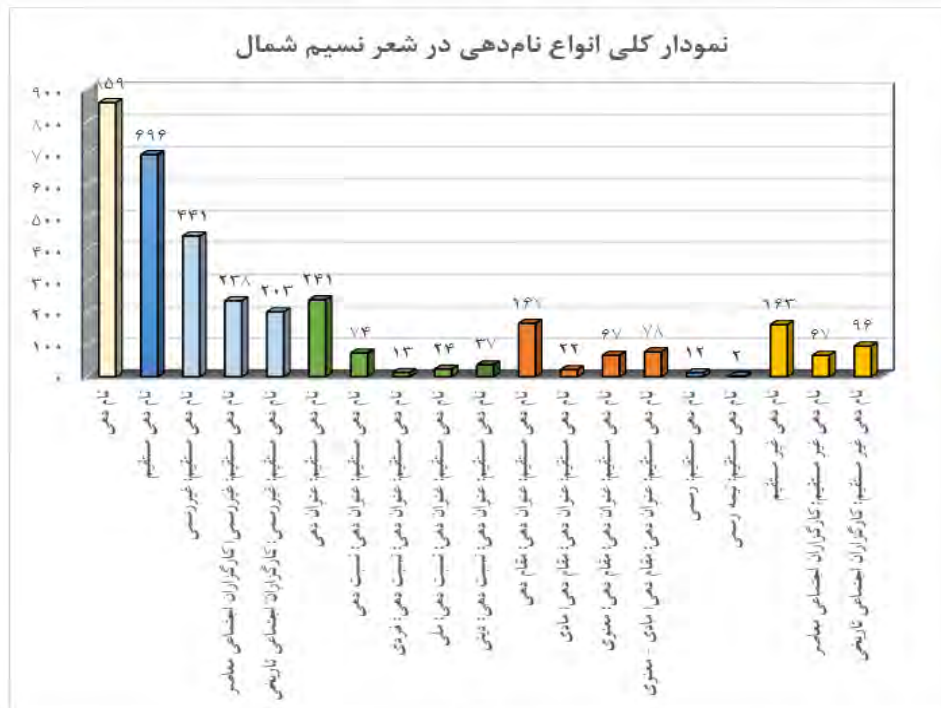
نام‌دهی یکی از مؤلفه‌های برجسته گفتمان‌مدار است که ریشه در ایدئولوژی و هدف سخنور دارد. در پژوهش حاضر این ساختار گفتمان‌مدار مطابق الگوی بازنمایی کارگزاران اجتماعی و نلیوون در شعر سیداشرف بررسی شده‌است. آن‌گونه که از داده‌های پژوهش برمی‌آید، کارگزاران اجتماعی‌ای را که در شعر نسیم شمال بازنمایی شده‌اند، می‌توان در یک نگاه کلی به دو گروه تقسیم کرد: کارگزاران اجتماعی معاصر و کارگزاران اجتماعی تاریخی که خود شامل کارگزاران اجتماعی دینی و کارگزاران اجتماعی ملی می‌شوند. او برای بازنمایی این کارگزاران از انواع نام‌دهی مستقیم (که به ترتیب بسامد در شعر نسیم شمال عبارت است از نام‌دهی غیررسمی، عنوان‌دهی، نام‌دهی رسمی و نیمه‌رسمی) و نیز نام‌دهی غیرمستقیم استفاده کرده‌است.

کارگزاران اجتماعی معاصر که در شعر نسیم شمال بازنمایی شده‌اند، به سه گروه تقسیم می‌شوند: خود شاعر، مردم عادی و چهره‌های شاخص سیاسی و اجتماعی. یکی از کارگزاران اجتماعی معاصر که با استفاده از نام‌دهی غیررسمی در شعر نسیم شمال بازنمایی شده، خود شاعر است. او در این بازنمایی به منظور جلب همدلی بیشتر مخاطب به بیان افکار، آرمان‌ها و احساسات خویش پرداخته‌است. البته با توجه به این نکته که مخاطب شعر وی عامه مردم بوده‌اند، او بیشتر به بازنمایی این کارگزاران (مردم عادی گمنامی که نماینده گروهی از طبقه عامه محسوب می‌شوند) پرداخته‌است. او گاه اوضاع سیاسی- اجتماعی آن روزگار را از منظر نگاه ایشان ترسیم کرده‌است و گاه به انتقاد از جهل و خمودگی این کارگزاران پرداخته، ایشان را به کسب علم و دوری از سستی و نادانی فرا خوانده‌است. توجه سیداشرف به شیوه زندگی و طرز نگرش کارگزاران عادی گمنام، موجب جلب اعتماد مردم به سخنان وی شده بود؛ زیرا ایشان بین زندگی خود و آنچه در شعر سیداشرف نمود می‌یافت، قرابت و نزدیکی فراوانی می‌دیدند و او را یکی از خود می‌دانستند و در نتیجه آن به سخنانش اعتماد کرده، به راحتی توصیه‌ها و انتقاداتش را می‌پذیرفتند. سیداشرف در بازنمایی این کارگزاران بیشتر از «عنوان‌دهی» استفاده کرده‌است. به غیر از مردم عادی گمنام از دیگر کارگزاران اجتماعی معاصر که در شعر سیداشرف بازنمایی شده‌اند، چهره‌های شاخص سیاسی و اجتماعی آن روزگارند. او در بازنمایی این کارگزاران به بیان اقدامات ایشان، پیامدها و تبعات این اقدامات و یا ترسیم جایگاه کارگزاران مورد بحث در جامعه پرداخته‌است. نسیم

شمال در بازنمایی این کارگزاران تحت تأثیر گفتمان سیاسی، اجتماعی روزگار خود اغلب از نام‌دهی رسمی و نیز نام‌دهی غیرمستقیم استفاده کرده‌است.

از بین کارگزاران اجتماعی تاریخی، کارگزاران دینی بیش از کارگزاران ملی در سروده‌های سیداشرف بازنمایی شده‌اند. این امر نشأت گرفته از جهان‌بینی دینی نسیم شمال است؛ چراکه وی از دریچه اعتقادات دینی به موضوعات سیاسی و اجتماعی می‌نگریسته‌است. او در بازنمایی این کارگزاران از انواع نام‌دهی بهره برده‌است. در نام‌دهی مستقیم نحوه بازنمایی کارگزاران دینی در شعر نسیم شمال بر ارادت و اعتقاد قلبی شاعر به کارگزاران مورد بحث دلالت دارد. هم‌چنین نسیم شمال گاه برای تکریم و بزرگداشت این کارگزاران از نام‌دهی غیرمستقیم استفاده کرده که نوع نام‌دهی او در این حیثه برگرفته از باورها و اعتقادات مذهب تشیع است. او با ترسیم علاقه مردم ایران نسبت به کارگزاران دینی و نیز با یاری خواستن از ایشان در بحران‌های گوناگون سیاسی و اجتماعی درصدد یادآوری نیروی معنوی این کارگزاران و نیز القای جایگاه واقعی ایشان به مردم بوده‌است.

بازنمایی کارگزاران اجتماعی ملی در شعر نسیم شمال تحت‌تأثیر شرایط اجتماعی آن روزگار بوده‌است؛ زیرا شاعران عصر مشروطه برای بیدار کردن مردم تلاش می‌کردند با طرح مسائل مختلف به مخاطب عامه نزدیک شوند که یکی از این مسائل اشاره به گذشته تاریخی ایران بوده‌است. او برای ایجاد حس غرور ملی و آگاه کردن ایرانیان به مجد و عظمت گذشته اساطیری و تاریخی کشورشان به بازنمایی کارگزاران اجتماعی ملی پرداخته‌است. سیداشرف در بازنمایی کارگزاران ملی نیز از انواع نام‌دهی بهره برده‌است که در این بین نام‌دهی غیررسمی و نسبت‌دهی برای کارگزاران ملی جایگاه ویژه‌ای دارد. او با استفاده از نسبت‌دهی هویت دیرینه ایرانیان را بدیشان گوشزد کرده و با استفاده از نام‌دهی غیررسمی درصدد بیدار کردن عواطف ملی مردم بوده‌است.

پی‌نوشت

- ۱- Chauvinism: وطن‌پرستی افراطی. نک. آشوری، ۱۳۵۷: ۱۲۱.
- ۲- بعضی از کارگزاران دینی که در شعر سیداشرف نمود یافته، عبارت‌اند از: مصطفی (حسینی، ۱۳۸۵: ۲۰۷؛ ۴۹۰)، محمد (همان: ۲۴۵-۲۴۷؛ ۳۲۳؛ ۵۶۳)، ابراهیم (همان: ۲۵۰)، علی (همان: ۳۲۱؛ ۴۵۸؛ ۶۰۷؛ ۶۸۸؛ ۷۰۴؛ ۷۰۵؛ ۷۴۴)، حسین (همان: ۲۶۷؛ ۴۲۰؛ ۶۶۷؛ ۷۸۸)، موسی (همان: ۳۰۴) و یوسف (همان: ۳۵۰؛ ۵۴۲؛ ۵۴۴).
- ۳- نمود بعضی از کارگزاران ملی در شعر سیداشرف، عبارت‌اند از: رستم (حسینی، ۱۳۸۵: ۱۶۰؛ ۲۰۳؛ ۵۷۳؛ ۷۶۱-۷۶۲)، کاوه (همان: ۱۶۰)، کاووس/کیکاوس (همان: ۱۶۰؛ ۲۵۴؛ ۶۹۷)، فریدون (همان: ۱۶۰؛ ۳۲۳) و جمشید/جم (همان: ۱۷۴؛ ۳۲۳؛ ۴۲۶؛ ۷۶۱-۷۶۲).
- ۴- «قدرت مذهبی قاطع در جامعه ایران را «مذهب شیعه» و شیعیان تشکیل می‌دهند. شیعه در لغت به معنی پیرو یا هواخواه است، لکن در عرف اسلامی و ادیان به مسلمانانی اطلاق

می شود که حضرت علی و یازده فرزندش را جانشین پیامبر اسلام می دانند» (ذاکر حسین، ۱۳۶۸: ۷).

۵- درست است که بعضی منصبها و شغلها صرفاً جایگاه مادی ندارند و از جایگاه معنوی نیز برخوردارند؛ اما در این پژوهش ملاکی که نگارندگان را برآن داشت تا این مشاغل را در ردیف عنوان دهی مادی قرار دهند، هر نوع انتفاع مادی یا دریافت مزد توسط صاحبان منصبها و مشاغل است.

۶- «آ» در فرهنگ لغت عامیانه مخفف «آقا» است. نک. نجفی، ۱۳۸۷: ذیل مدخل «آ».

۷- بعضی دیگر از نسبت دهی های دینی که در شعر سیداشرف مشهود است، عبارتست از: دختر موسی بن جعفر (حسینی، ۱۳۸۵: ۳۱۴)، نوباوه محمد (همان: ۴۰۳)، علی موسی الرضا (همان: ۴۵۵) و موسی عمران (همان: ۵۵۹).

۸- بعضی دیگر از نسبت دهی های ملی در شعر سیداشرف، که به واسطه آنها نسب مردم ایران را به شخصیت های بزرگ اساطیری یا تاریخی ایرانی پیوند می زند، عبارت است از: نژاد کاوس (حسینی، ۱۳۸۵: ۳۴۵)، خانواده طوس (همان جا)، اولاد اردشیر (همان جا)، نسل جم و کیقباد (همان: ۳۴۶)، زاده بهرام و بهمن و نوذر (همان جا).

۹- بعضی از نسبت دهی های فردی در شعر سیداشرف عبارت است از: علی آقا، ولد ملا علی (حسینی، ۱۳۸۵: ۱۹۶)؛ ننه عباس (همان: ۲۰۳)، قاسم عمو (همان: ۲۱۳)، ننه معصومه (همان: ۲۱۳)، نجفقلی پسر رجبعلی (همان: ۳۹۲) و جعفر آقا پسر حاجی تقی (همان: ۶۰۷).

منابع

- آقاگل زاده، فردوس. ۱۳۸۵. *تحلیل گفتمان انتقادی*، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- آقاگل زاده، فردوس و غیاثیان، مریم سادات. ۱۳۸۶. «رویکردهای غالب در تحلیل گفتمان انتقادی». *زبان و زبان شناسی*، (۵): ۳۹-۵۴.
- آرین پور، یحیی. ۱۳۷۵. *از صبا تا نیما*، ج ۲، تهران: زوآر.
- آزند، یعقوب. ۱۳۶۳. *ادبیات نوین ایران*، تهران: امیرکبیر.
- آشوری، داریوش. ۱۳۵۷. *فرهنگ سیاسی*، تهران: مروارید.
- ارشاد، فرهنگ. ۱۳۹۱. *کندوکاوی در جامعه شناسی ادبیات*، تهران: آگه.
- امین پور، قیصر. ۱۳۸۴. *سنت و نوآوری در شعر معاصر*، تهران: علمی و فرهنگی.
- برچ، دیوید. ۱۳۸۵. «زبان شناسی انتقادی». *دانش نامه نظریه های ادبی معاصر*، ویرایش ایرنا ریما مکاریک. ترجمه مهران مهاجر و محمد نبوی. تهران: آگه. ۱۶۰-۱۶۵.
- پارسا نسب، محمد. ۱۳۸۷. *جامعه شناسی ادبیات فارسی: از آغاز تا سال ۱۳۵۷*، تهران: سمت.

- جنیدی جعفری، محمود و خاقانی، طوبی. ۱۳۹۴. «بررسی بازنمایی کنش‌های اجتماعی در مجموعه داستان زن زیادی از جلال آل‌احمد براساس الگوی ون‌لیوون». *زبان‌شناخت*، (۱۲): ۷۷-۹۷.
- حسینی، اشرف‌الدین. ۱۳۸۵. *کلیات جاودانه نسیم شمال*، به کوشش حسین نمینی. تهران: اساطیر. دهخدا، علی‌اکبر. ۱۳۷۷. *لغت‌نامه*، تهران: دانشگاه تهران.
- ذاکر حسین، عبدالرحیم. ۱۳۶۸. *مطبوعات سیاسی ایران در عصر مشروطیت*، تهران: دانشگاه تهران. راودراد، اعظم. ۱۳۸۲. *نظریه‌های جامعه‌شناسی هنر و ادبیات*، تهران: دانشگاه تهران.
- سلطانی، علی‌اصغر. ۱۳۸۳. «تحلیل گفتمان به‌مثابه نظریه و روش». *مجله علوم سیاسی*، (۲۸): ۱۵۳-۱۸۰.
- شریف، مریم و یارمحمدی، لطف‌الله. ۱۳۹۳. «بررسی رباعیات خیام از منظر گفتمان‌شناسی انتقادی با بهره‌گیری از مؤلفه‌های جامعه‌شناختی-معنایی گفتمان‌مدار». *شعرپژوهی*، (۲۰): ۶۷-۸۲.
- شفیعی کدکنی، محمدرضا. ۱۳۵۹. *ادوار شعر فارسی (از مشروطیت تا سقوط سلطنت)*، تهران: توس.
- شفیعی کدکنی، محمدرضا. ۱۳۹۰. *با چراغ و آینه در جستجوی ریشه‌های تحول شعر معاصر ایران*، تهران: سخن.
- صاحبی، سیامک و فلاحی، محمدهادی و توکلی، نسترن. ۱۳۸۹. «بررسی و نقد روایی گلستان براساس نظریه تحلیل انتقادی گفتمان». *پژوهش زبان و ادبیات فارسی*، (۱۶): ۱۰۹-۱۳۳.
- عبداللهی، منیژه. ۱۳۸۴. «نگاهی به اندیشه و شعر نسیم شمال». *شاعر مردم: یادنامه سید اشرف‌الدین حسینی (نسیم شمال)*، به اهتمام علی‌اصغر محمدخانی. تهران: سخن. ۱۳۵-۱۴۹.
- غلامعلی‌زاده، خسرو و تفکری رضایی، شجاع و اکبری، حمیدرضا. ۱۳۹۶. «نام‌دهی و طبقه‌بندی کنشگران اجتماعی در داستان آل براساس الگوی ون‌لیوون». *جستارهای زبانی*، (۷): ۷۱-۸۹.
- فرکلاف، نورمن. ۱۳۷۹. *تحلیل انتقادی گفتمان*، ترجمه فاطمه شایسته پیران و دیگران. ویراستاران محمد نبوی و مهران مهاجر. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی؛ مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.
- مسجدجامعی، احمد. ۱۳۸۴. «شاعر ملی». *شاعر مردم: یادنامه سید اشرف‌الدین حسینی (نسیم شمال)*، به اهتمام علی‌اصغر محمدخانی. تهران: سخن. ۹۹-۱۰۷.
- مظفری‌پور، مریم و تقوی، محمدعلی و اطهری، حسین. ۱۳۸۹. «تحلیل گفتمانی تصویر دیگری در مطبوعات حزب توده». *رسانه*، ۸۱ (۱): ۶۳-۸۶.
- نجفی، ابوالحسن. ۱۳۸۷. *فرهنگ فارسی عامیانه*، تهران: نیلوفر.
- نفیسی، سعید. ۱۳۸۵. «سیداشرف‌الدین گیلانی». *کلیات جاودانه نسیم شمال*، به کوشش حسین نمینی. تهران: اساطیر. ۷-۱۴.

نورمحمدی، محمد. ۱۳۸۴. «ناگفته‌هایی در باب زندگانی سید اشرف‌الدین حسینی». شاعر مردم: یادنامه سید اشرف‌الدین حسینی (نسیم شمال)، به اهتمام علی اصغر محمدخانی. تهران: سخن. ۵۹-۳۴.

وحید، فریدون. ۱۳۸۷. جامعه‌شناسی در ادبیات فارسی، تهران: سمت.
 ون‌دایک، تئون. ۱۳۸۲. مطالعاتی در تحلیل گفتمان: از دستور متن تا گفتمان‌کاوی انتقادی، ترجمه پیروز ایزدی و دیگران. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
 یارمحمدی، لطف‌الله. ۱۳۸۳. گفتمان‌شناسی رایج و انتقادی، تهران: هرمس.
 یارمحمدی، لطف‌الله. ۱۳۸۵. ارتباطات از منظر گفتمان‌شناسی انتقادی، تهران: هرمس.
 یورگنسن، ماریان و فیلیپس، لوئیز. ۱۳۹۵. نظریه و روش در تحلیل گفتمان، ترجمه هادی جلیلی. تهران: نی.

هال، استوارت. ۱۳۹۱. «گزیده‌هایی از عمل بازنمایی». نظریه‌های ارتباطات، ج ۳. ویراستار انگلیسی پل کوبلی. سر ویراستار فارسی سعیدرضا عاملی. ترجمه احسان شاقاسمی. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم. ۳۴۹-۳۷۹.

هال، استوارت. ۱۳۹۳. معنا، فرهنگ و زندگی اجتماعی، ترجمه احمد گل محمدی. تهران: نشر نی.
 Van Leeuwen, Theo. 1996. "The Representation Of Social Actors". *Texts and Practices: Readings CDA*, Eds. Carmen Rosa Caldas-Coulthard & Malcom Coulthard. London: Routledge: 32-70.

روش استناد به این مقاله:

میرهاشمی، طاهره و رجیبی، زهرا. ۱۴۰۱. «بررسی و تحلیل «نام‌دهی» در اشعار سیداشرف‌الدین گیلانی (براساس الگوی بازنمایی کارگزاران اجتماعی ون‌لیوون)». نقد و نظریه ادبی، ۱۳(۱): ۲۹-۵۴. DOI:10.22124/naqd.2022.17419.2075

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Naqd va Nazaryeh Adabi (Literary Theory and Criticism)*.

This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.